

tományok költségvetése eléri a teljes állami bevétel 45%-át, a tartományi kormányzatoknak erős hatalmuk van például a természeti erőforrások területén. A jogokat a bíróság garantálja: az egyének végső esetben a Kanadai Legfelsőbb Bírósághoz fordulhatnak a kormányzat bármely szintjétől elszervedett jogsérelemek orvoslására. A törvényeket eszerint két csoportra osztották. Egyik részüknél nincs szükség kormányzati megerősítésre: ezek a szavazáshoz való jog, a demokratikus intézményekhez való jog, az angol és francia egyenrangú, hivatalos nyelvként való elismerésének joga. A jogok másik csoportja valamilyen szintű törvényhozási megerősítést kíván, ilyenek a vallás-, lelkiismereti-, gyülekezési- és sajtószabadság joga.

Az indiánok problémájának megoldására az Assembly of First Nations (AFN) egyesület, amely pán-kanadai szinten képviseli az indiánokat, alkotmánymódosítási javaslatot nyújtott be 1992-ben. A javaslat lényeges pontjai:

– ismerjék el az önkormányzathoz való jogot egy örökölt, előredatált jognak, hogy ily módon megoldódjanak az erre vonatkozó egyezmények okozta hiányok;

– ismerjék el az indián kormányzatokat egy Kanadán belüli harmadik kormányzati szintnek (az első kettő a szövetségi és tartományi kormányzatok szintje);

– a harmadik szintű kormányzatok rendelkezzenek legalább akkora hatalommal, mint a tartományiak;

– adják meg az indián kormányzatnak azt a jogot, hogy a kormányzati megerősítést nem igénylő törvényeket adhasson ki.

A fenti javaslatok egy alkotmánymódosító csomagterv részeként kerültek a parlament elé, de azt elutasították. Ennek oka a csomagterv többi, Quebec érdekeit sértő részében keresendő. Az indiánokra vonatkozó javaslatok valószínűleg bekerülnek a törvényhozásba és a gyakorlatba, ha az alkotmány szövegéből ki is maradtak.

Egy másik terv Tom Courchene-től, a Queen's Egyetem közgazdászától származik. Ő a következőket javasolta:

– az Indián Ügyek Minisztériumának hatalma kerüljön át egy „első nemzet tartomány” kezébe, hogy így a területileg széttagolt, de etnikailag homogén közösség (homogén legalábbis az indiánság szintjén) ugyanakkora hatalommal rendelkezzen mint a többi tartomány; ez érinti például az adószedést, a pénzkölcsönzést, a természeti erőforrások védelmének és kihasználásának törvénykezését;

– adja meg az indián tartománynak a saját polgári (de nem büntető) törvénykönyv kiadásának jogát,

a saját igazságügyi, egészségügyi, szociálpolitikai és oktatási rendszer kialakításának jogát.

Ez a javaslat a meglévő tartományok folytonos területéből nem folytonos hatalmi egységeket használna ki etnikai alapon. Az indián közösség azonban nem egységes. A rezervátumi indiánok elfogadott államhatalmi intézménye a törzs, esetleg a nyelvi csoport, de semmi esetre sem a területi vagy nemzeti elven szervezett egyesület. Ha a hatalom átkerül egy pán-kanadai indián tartományhoz, akkor az valószínűleg egy negyedik, törzsi szinten fog szétforgácsolódni. A törzsek mindegyike más stratégiával próbál alkalmazkodni a domináns csoporthoz, tehát valószínűleg törzsenkénti egyezmények születnének.

A bemutatott javaslatok az A és a C csoport problémáira nyújtanak jogorvoslatot, de nem segítenek a D csoportba tartozó métiken, és a státussal nem rendelkező indiánokon. Az ő részükre egyedi megoldásokat keresnek, például, hogy indítsanak oktatási és szociális programokat olyan településeken, ahol kellően nagy számban élnek. Félő azonban, hogy ez politikai és kulturális gettósodáshoz vezet, ami megnehezíti a kapitalista rendbe való beilleszkedést és gyakori diszkriminációt okozhat.

Laponce, J. A.

British Columbia Egyetem, Kanada
(fordította: Fehérvári Anikó)

FÜGGETLENEDÉSI TÖREKVÉSEK

Jóllehet a kanadai francia kisebbség és az algériai őslakosok függetlenségükért folytatott politikai küzdelme – a szóban forgó országok politikai, kulturális és történelmi különbözőségei, sajátosságai miatt – mind módszereiben, mind eszközeiben nagymértékben eltér egymástól, szükséges a két ország összevetése a párhuzamosságok felismerése céljából.

Mindkét országban a második világháborút követően, az 50-es, 60-as években érett meg a helyzet arra, hogy – esetenként egészen radikális módon, a terrorizmus eszközeitől sem visszarettenve – indítsanak harcot látszólagos vagy tényleges „elnyomóik”: a kanadai angol többség és az Algériát gyarmatosító franciák ellen. Ezek a függetlenedési törekvések korántsem zajlottak egységesen, az indítékok között azonban megfigyelhetünk némi hasonlóságot. Ezek közül a legszembetűnőbb: mindkét ország hosszabb ideje etnikai nehézségekkel terhes, mindkettő a történelmet vádolhatja ezen kisebbségi problémák létezéséért és mindkettő arról álmodik, hogy olyan irányban sikerül formálnia az ország történelmét, amely segít a kisebbségi problémák megoldásában.

A kanadai franciák és az algériai őslakosság 1763-ban illetve 1830-ban – katonai vereség révén – vált kisebbséggé, az idegenek bevándorlása következtében Kanadában az angol nemzetiségűek létszáma az 1830-as évekre meghaladta a franciákat, s Algériába is jelentős tömegben vándoroltak be az országot meghódító franciák, bár arányuk soha nem érte el az őslakosokét. Míg azonban a 20. század folyamán Kanada fokozatosan egyre több területen függetlenedett az angol királyságtól, addig Algéria egyre jobban integrálódott Franciaországba. A 20. századra a franciák a kanadai népesség egynegyedét tették ki, az algériaiak aránya a franciák között pedig még ennél is jóval kisebb volt, bár a magasabb népszaporulat miatt a francia birodalmon belül arányuk fokozatosan emelkedett.

Az etnikai különbséget csak még inkább fokozták a vallási különbségek: a kanadai franciák katolikus vallásával szemben az újonnan bevándorlók protestáns, vagy anglikán vallása, az Algériában őslakosok mohamedán vallásával szemben pedig a hódítók katolikus hite, amely az őslakos mohamedánok szemében hitelenségnek számított. Mind az algériai arabok, mind pedig a kanadai franciák számára az tűnt az egyedüli járható útnak, ha sikerül elszakadniuk, függetlenedniük a többségi nemzettől és olyan országot, országrészt alakítanak ki, ahol 80–90 százalékos többségben élhetnek.

A két ország politikai berendezkedése azonban meglehetősen eltérő volt, míg Kanadában egy kevésbé központosított szövetségi rendszer élt, addig a francia birodalom sokkal inkább egy központosított, egységes rendszer képét mutatta. Ennek ellenére Algéria ezen monolit rendszeren belül sok szempontból kitértetett és különleges szerepet élvezett, amely esetenként még a szövetségi berendezkedésű országokban megszokottnál is nagyobb mozgásteret biztosított számukra. Ennek ellenére azonban – jöllehet a gyarmatosítás hivatalosan előbb ért véget Algéria, mint Kanada számára – az algériai mohamedán lakosság csak a 20. század közepére szakadt el véglegesen hódítóitól.

A két ország különbségét és függetlenségét mi sem érzékelteti jobban, mint az, hogy a Quebec tartományban élők mind a társadalomban, mind a politikai életben alapvetően maguk határozták meg létfeltételeiket (választhatók és választók voltak, sőt mi több: esetenként a miniszterelnök is saját köreikből került ki), az Algériában élő arabok számára azonban elsősorban a francia gyarmatosítók határozták meg a szabadság mértékét.

Éppen az előbb említettek következménye az is, hogy Quebec lakosainak lehetőségük volt arra – és

éltek is ezzel a lehetőséggel –, hogy megőrizték társadalmi-kulturális örökségüket és ne igyekezzenek beolvadni a többségi angolok közé. Kevésbé igaz ez Algériára, ahol az őslakosság túlnyomó része három fő csoportba volt osztható. Létezett egyrészt egy modernizálódott elit réteg, amely beleolvadt a francia kultúrába, s esetenként a francia társadalmi és politikai életbe is. Az arab-berber lakosság nagy része megpróbált ügyesen lavírozni a francia és az arab kultúra között: az iskolában, a munkahelyen, hivatalos ügyeik intézésekor a francia nyelvet használták, magánbeszélgetéseikben helyi dialektusban, vagy berber nyelven beszéltek, a vallási szertartások pedig főként arab nyelven folytak. E két csoporton kívül létezett még egy nagyon kicsi, de társadalmilag annál heterogénebb csoport, amely minden körülmények között és minden eszközzel megpróbált ellenállni az asszimilációnak, a francia kultúra befogadásának.

Quebeck tartományban az etnikai és kulturális kohézió elvezetett a nemzeti azonosságtudat kialakulásához, amelyet csak kis mértékben zavart meg a quebeckiek és az egyéb francia-kanadaiak nemzetudatának eltérő iránya, Algériában azonban az egységes nemzettudat a sokféle (arab, berber, zsidó) etnikum és a társadalmi-politikai attitűdök különbözősége miatt elképzelhetetlennek tűnt. Az algériaiak közül néhányan teljes mértékben franciákká kívántak válni és követelték, hogy a franciák ismerjék el őket egyenjogúaknak, míg mások csupán a franciák eredményeit kívánták magukénak tudni, megint mások pedig teljes mértékben elutasították a hazai kultúra mindenfajta idegen kultúrával történő "beszenyezését".

Quebeckben a "modern" és a "nemzeti" fogalma nem vált el élesen egymástól, sőt mi több összekapcsolódott. Algériában azonban a "modernség" a francia oktatáshoz, a francia vállalkozókhöz, vállalkozásokhoz, a francia politikai erőhöz kapcsolódott, míg a "nemzeti" főként a vallásban és az irodalomban jelent meg. Az elit egy része modernizálódott, francia hatás alá került, a tradicionális értékeket őrzők diplomatikusan próbálták védeni a még meglévő kulturális értékeket, a tömegek nagy része pedig megéltési gondjaival volt elfoglalva. Egy maroknyi peremhelyzetbe szorult algériai, aki mindhárom csoportot jól ismerte, maga azonban nem volt tagja egyik csoportnak sem, mindhárom tevékenységével elégedetlen volt, úgy gondolta, itt az idő a francia birodalomtól való elszakadásra.

A több éven át tartó terrortámadásokat követően, 1954-ben megalakított Nemzeti Felszabadítási Front (FLN) erőszakhulláma még nagyobb el-

nyomást szült, amelyre még nagyobb erőszak volt a válasz. A nyolc éven át tartó – egymilliónyi áldozatot követelő, s az évek során a lakosság egészétől állásfoglalást követelő – függetlenségi harc révén 1962-ben Algéria teljesen elszakadt Franciaországtól és csaknem teljesen megszabadult attól az egymilliónyi franciától, akik a gyarmatosítás ideje alatt az országban telepedtek le.

Quebeckben a függetlenedési harcok nem öltöttek háborús jelleget: a 60-as években hosszabb szünetekkel, 1963-ban, 1968–69-ben és végül 1970-ben zajlottak terrorista akciók. Azonban még az 1970. évi válság idején sem szabadultak el az indulatok: semelyik politikai párt – beleértve a szeparatistákat is – sem hagyta jóvá a terrorista cselekedeteket és a két emberrablást.

A két ország és a két függetlenedési törekvés összehasonlításával azt az állítást kívánjuk alátámasztani, hogy az erőszakos elszakadásra való hajlam nem annyira az elnyomás mértékével, hanem sokkal inkább a kisebbségben élők megosztottságával hozható összefüggésbe. Az algériai nacionalisták – felismerve, hogy a kisebbséghez tartozók mennyire megosztottak – úgy vélik, hogy csak egy igazi sokkhatás tudja kizozdítani és a helyes irányba terelni őket.

Végezetül – összehasonlítva a két függetlenedési törekvést és annak módszereit – elég skeptikusak vagyunk az Algériában elért eredményeket illetően. Stora, B. történész szavai szerint: „Ezek a vérbosszúk a pluralizmus végét jelentették az algériai nemzeti törekvések történetében és az egypártrendszer felépítését a függetlenségért folytatott harc során.”

*Tournot, J.
Grenoble-i Egyetem, Franciaország
(fordította Szemerszki Mariann)*

NÉZŐPONTVÁLTÁS A PEDAGÓGIAI GONDOLKODÁSBAN

Az interkulturális nevelés mint kihívás

A hatvanas évtized tanügyének “slágere” Európa-szerte, sőt a tengeren túl is, a képzési esélyek egyenlőségének eszméje volt. Mára szinte elveszett ez az erőteljes, optimista vízió. Helyébe a kisebbségek iskolai nevelésének, a migráció jelenségének bonyolult problematikája lépett: az idegenajkúak, idegen szokásokkal, öltözködéssel, más bőrszínnel szembeötlőbbek, mint a munkásrétegek és azok gyermekei. A migráció elkerülhetetlenül hatással van a többségi társadalom tagjaira: reagálásra, ál-

láfoglalásra készíti őket. Változásra akár, amelynek skálája az elfogadó viszonyulástól az elzárkózó “reteszelésen” át az indultatos elutasításig vagy akár az agresszióig terjedhet. Axiómának tekinthetjük e tárgyban, hogy a bevándorlók/kisebbségek szemre mégoly sikeresnek tűnő beilleszkedése sem hagyja érintetlenül a környezetet (szomszédság, barátok, kollégák, iskolatársak).

Talán nem túlzás ontológiai dimenzióról beszélni e kérdéskör kapcsán. Az alapvető létélmény, az ember jellegzetes, tárgy nélküli szorongása okát/tárgyát lehet a másik emberben. Az idegenben kíváltképp, ha annak “mássága” hangsúlyozottan, markánsan jelenik meg a közvetlen észlelés számára.

Az ezredév küszöbéhez érkezve adottságként tapasztaljuk a korábbi (kvázi)-homogén államok etnikai sokszínűségét. E kihívás mint reaklást igénylő tömegjelenség az utóbbi néhány évtizedben tematizálódott a civilizáltabb régió országai-ban. E helyzet szakmánkat érintő következménye, hogy a tanügynek új fogalmakkal (multi-etnikumú társadalom, interkulturális nevelés) kell ismerkednie, barátkoznia. Ha érvényesnek fogadjuk el azt az összefüggést, mely szerint a nevelés célja bensőséges kapcsolatban áll jövőbeli társadalomképünkkel azaz avval, milyen társadalomban szeretnénk élni, akkor döntő fontosságú kérdéssé válik ebben a helyzetben, hogy egy társadalom mennyiben tudja (és akarja) a kultúráköziség szellemében nevelni a felnövekvő generációkat.

Deklarációk, normák, szabályozások garmadája fogalmazódott meg a nemzetközi közösség kebelében, amelyeknek szövegét (és szellemiségét) a különböző etnikumok, kisebbségek emberi jogai elismerésének és kulturális autonómiájának kinyilvánítása fókuszálta. Mindezek alapvető tájékozási pontok államok és kormányok számára. Optimális esetben kedvező politikai, társadalmi erőteret teremtenek egy kívánatos tanügyi paradigmaváltás számára. Az alapkérdés azonban itt és most az, mennyire (volt) képes e gondolkodásmód intézményekben, képzési programokban, tananyagokban – a nevelésügy operatív szintjein – érvényesülni?

Intézményi szint: az IAIE

A betűszó egy hollandiai székhelyű, független nemzetközi szövetséget jelent (International Association for Intercultural Education). Alapítása 1982-ben történt egy, az Utrechti Egyetem által szervezett konferencia keretében (Az interkulturális nevelés gyakorlata). A tanácskozás eredménye egyrészt egy kötetben (címe azonos a konferencia elnevezésével), másrészt egy döntésben realizálódott (a témában